

АУРОБИНДО ГҲОШНИНГ ФАЛСАФИЙ АНТРОПОЛОГИЯСИ



<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2022-23-319-326>

Валиев Лочин Азаматович

Тошкент давлат транспорт университети
“Ижтимоий фанлар” кафедраси таянч докторанти
valiyevl33@gmail.com Тел:+998946227632

АННОТАЦИЯ

Мақолада файласуфнинг ижтимоий – сиёсий ва антропологик фикрлари ҳамда инсон ҳаётининг олий мақсади ва инсон онгининг Supermind даражалари кўрсатиб ўтилган. Бундан ташқари мутафаккир ҳаёти ва илмий меросининг ҳозирда тадқиқ қилиниши жиҳатлари ёритиб ўтилган. Гҳош ижодини юксак даражада баҳолаб Нобел мукофоти совриндори маишхур ёзувчи файласуф Робиндранат Тагор фикрлари, француз файласуфи Раин Роланднинг Гҳош ижодигади серқирра томонларини айтиб ўтган.

Калит сўзлар: *Монастирлик, христианлик, Веда, Йога, эволюция, Брахман, Робиндранат Тагор, Раин Роланд, Supermind, Юнеско, Исо Масиҳ, Вайшийлар, Кшатрийлар, Шудралар, кастачилик.*

АННОТАЦИЯ

В статье представлены социально-политические и антропологические взгляды философа, а также высшая цель человеческой жизни и Сверхразумные уровни человеческого сознания. Кроме того, в настоящее время изучаются аспекты жизни и научного наследия мыслителя.

Ключевые слова: *Монашество, Христианство, Веда, Йога, Эволюция, Брахман, Робиндранат Тагор, Рейн Роланд, Сверхразум, ЮНЕСКО, Иисус Христос, Вайшии, Кшатрии, Шудры, кастовость.*

ABSTRACT

The article presents the socio-political and anthropological views of the philosopher, as well as the highest goal of human life and Superintelligent levels of human consciousness. In addition, aspects of the life and scientific heritage of the thinker are currently being studied. Nobel Prize-winning writer and philosopher Robindranath Tagore praised Ghosh's work, highlighting the many facets of Ghosh's work.

Keywords: *Monasticism, Christianity, Veda, Yoga, Evolution, Brahman, Robindranath Tagore, Rain Roland, Supermind, UNESCO, Jesus Christ, Vaishyas, Kshatriyas, Shudras, casteism.*

КИРИШ

Ауробиндо ҳаёти таниқли сиёсатчиларнинг тақдир сифатида акс эттирилмаган ва ҳаётининг маънавий орзуларини бажариш учун файласуф аватар ҳаётдан воз кечган, буларнинг барчаси сиёсий фаолиятни бажариш мақсадида амалга оширилган деб бир неча ёндашувларни ёзишимиз мумкин.

Биринчи ёндашув Ауробиндо ҳаёти рус тадқиқотчилари учун хосдир. Бунда файласуф ҳаёти ва илмий меросини жуда кўплаб рус файласуфлари тадқиқ қилган. Уларнинг бу изланишлари Гҳош асарлари ва мақолаларининг тадқиқи ҳам кириб кетади. Шунинг учун ҳамдирки, Гҳош ҳаётининг учинчи охири даври самарасиз яъни уни ўрганишда алоҳида аҳамиятга эга бўлмаган давр сифатида баҳоланади. Иккинчиси Ауробиндо Гҳошни шахсан таниган ёки унинг шогирдлари ва биографлар учун хосдир. Яъни бунда Файласуфнинг XX асрнинг биринчи чорагидаги Ҳиндистоннинг сиёсий ва фалсафий ҳаётига кўшган ҳиссаси эмас, балки диний тажрибанинг интенсивлиги ва унинг ривожланишидаги ҳиссаси катта ютуғи ҳисобланади. Ушбу тадқиқот мавзуси Ауробиндо Гҳошнинг ижодий фаолиятининг ривожланиш йўлидаги иккинчи ва учунчи давларни ўз ичига олади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДЛАР

Адабиётларимизнинг барчаси хориж адабиётларидан ташкил топган бўлиб, асосан мақоламиз мавзуси асосида йиғилган. Мана шу адабиётларимиздан Булгаков С.Н., свящ. “Тихие думы” ва Ауробиндо Гҳош “Человеческий цикл” асарларида инсон ҳаётининг олий мақсади ва инсон онгининг Supermind даражалари кўрсатиб ўтилган. Бундан ташқари J. Cooper “The ancient teaching of Yoga and the spiritual evolution of man” ва H. Chaudhuri ning “Sri Aurobindo: the prophet of life divine”. Calcutta адабиётларида қадимги Ҳиндистон динларидаги табақаланиш масаласи кенг ёритилиб, бундай ижтимоий табақаланиш ҳинд ҳукуматида ҳозирда ҳам сақланиш сабаблари айтиб ўтилган ҳамда бу манбаларимиздаги маълумотларда шахсий таҳлилларимиз ҳам киритилиб ўтилган.

НАТИЖАЛАР

Гҳош ўзидан кейин жуда катта мерос қолдиргани ва бу меросни ундан кейин унинг шогирдлари ва ҳозирги авлодлар чуқур ўрганаётгани келтирилди.

Бундан ташқари Гҳош қилган ишлари натижаси улароқ 1972 йилда Ҳиндистон ҳукумат ва Юнеско қарори билан мутаффақкир ижодининг 100 йиллигини таваллудини кенг нишонлади. Шу муносабат билан буюк файласуф ижодининг 30 йиллик “Асарлар тўплами” ни нашрдан чиқариб илм аҳлига тақдим қилингани айтиб ўтилди. Гҳош асарлари оддий назария эмас балки амалий фанларни ўз ичига олган улкан меърос ҳисобланади. Файласуф ғоялари улкан савияга эга кўп қиррали фикрлардан ташкил топган бўлиб, метафизика, тарих, фалсафа, социология, психологиянинг кўпгина саволларини ечимини ўзида ақс эттирган эди. Бундан ташқари Шри Ауробиндо ажойиб адабиёт танқидчиси, оммавий матнларнинг таржимони, маънавий ва маърифий шеърлар муаллифи ҳамда шеърый назариётчи ҳисобланади. Унинг асарларида баён қилинган барча назарий хулосалар ўзининг тадқиқод ишланмаларининг натижаси ҳисобланади. Унинг буюк хизматлари бутун жаҳон фалсафаси ривожига улкан ҳисса қушди. Ўрта асрлардан буён Беруний, Фаробий, Ибн Сино каби буюк қомусий олимлар етишиб чиқмаган Марказий Осиёда Гҳош уларнинг давомчиси эди. Ҳинд диёрининг узида ҳам кўпгина соҳаларни мужассамлаштирган етук олимларнинг топиш мушкул.

МУХОКАМА

Нобел мукофоти совриндори машҳур ёзувчи файласуф Робиндранат Тагорнинг айтишича Шри Ауробиндо Ҳиндистон юрагининг сеҳрли овозидир. Раин Роланд эса “у бизнинг замонамизнинг энг буюк мутаффақкири” деб атади. Гҳош аслида Ҳиндистонда инқилобий, миллий озодлик ҳаракати ташкилоти аъзоси сифатида фаолият юритиб келган. Мутаффақкир шунингдек юқори эътидодли шоир ва эпик шеърый тўпламлар яъни, “Савитри” муаллифидир. Унинг билимлари Европа таълим тарбияси билан суғорилган, она юрти ан – аъналари, маданияти тўғрисида кам тасаввурга эга эмасди. Шунингдек юқорида ёзганимиздек ўз ота – онасини ҳам унча яхши билмас эди. У ватан, қариндош – уруғ ва ватанининг урф – отадларидан йироқда мустақил равишда униб – ўсди. Бу мустақиллик – эркин руҳ эди. Шри Ауробиндонинг бизга берган дарсларидан энг муҳими эркинликдир. Файласуф бу мустақилликни Эвропада 14 йил давомида яшаб ўрганди.

Жаҳон тарихида Христианлик ва будпарастлик таълимотларида руҳий кучларнинг бўлиниши ва қутбланиши янгича тарзда кўзга ташланмоқда. Сергей Николаевич Бўлгаковнинг таъкидлашича “ҳозирги кунга қадар сақланиб қолган насроний бўлмаган динлар ўзларининг олдинги ҳолатини йўқотиб Христианлик дини билан адоватга келиб душманлик ҳолатига тушиб

қолишди”[1; 136]. Бу эса бошқа динлар ўртасида ҳам душманлик белгиларини пайдо қилди. Гўш эса ана шу динлар фалсафасини бирлаштиришга ҳаракат қилди. Улар неоплатонизм, христианлик ва ведантизм. Булар орасига Интеграл Ёгонинг йўқлиги бу унинг одатий будпараст диний фалсафа бўлиб қолмоқда. Бу Браҳманнинг таълимоти бўлиб, шахсиз руҳий тамойил яъни бошисиз бошланиш каби мавжуд фазо ҳамда ўзи ва барча нарсанинг сабаби сифатида мавжуддир. “Дунё ўзининг дастлабки принцип эволюцияси жараёнида пайдо бўлади ва бў эса тўғри ҳолатда пантвезимга олиб келади. Кейин фазо ўзининг келиб чиқишига қайтади. Бу жараёнда ўз – ўзидан шундай савол туғилади, шу ўринда инсон қандай жараёнда бўлади? Унинг фикрича бу жараён Браҳманнинг фаол қисми бўлган олий ҳокимият кучи билан амалга оширилади. Бундан ташқари, бу ҳолат нафақат руҳий ва ҳаётий табиатнинг кўриниши балки, инсон жисмоний танасининг суперментал ҳолатига ўзгариши ҳамдир”[2; 122]. Бундай руҳий ўзгаришли инсон танасида ҳеч қачон касаллик бўлмайди ҳатто аломатлари кўзга ташланмайди ва ўлимдан кейин одамларнинг тирилиши ва янги ирқий гностик суперменталининг бошланиши деб тушунилади.

Бир ўйлаб кўрайлига Гўш нега ўз олдида бундай қийин вазифани қуйди? Дарҳақиқат, “тарихда бу масала бир неча минг йиллар олдин ҳал қилинганини Исо Масих тимсоли фалсафасида кўришимиз мумкин. У ўлимдан тирилиб ўз черквини яратди”[3; 810]. Бунда Гўш ҳеч қачон ҳижолат тортмайди. Мутафаккир ҳар қачон насронийлик динининг мағлубияти тўғрисида ўйлайди ҳамда ўзининг тирилиш ва ўзгариш дастурини илгари суради. Охир оқибат бу асосий масалада бутпарастлик насронийликка яқинлашади ва тирилиш ғоясини қабул қилади.

Гўш фалсафасида диний тушунча инсонга таъсир қиладиган ва шахс орқали намоён бўладиган, зарур булса, унинг тузулиши ва технологиясини ўрганиш, фалсафий матнини тушунишда герменевтик ҳаракат қилишга ёрдам беради. Файласуф ўзининг диний қарашларини давом эттирар экан у шундай дейди: Инсон барча нарсага қодир чунки, ҳар бир инсонда худо бор у ишларнинг рўёбини амалга оширувчи ва илоҳий ҳаётнинг мақсадидур.

Гўш бутун тарихни догматик тарзда қолишни хоҳлайди ва уларни қисмларга бўлишни хоҳламайди ва Шарқ Гегили сифатида ақл қонунларидан ҳаёт келиб чиқиш фикрини биров инкор этмаганган ҳолда Ғарб Гегилидан ажралиб туради ва онгнинг ҳар қандай типига қараганда ҳаётнинг нисбий мустақиллиги ҳақида фикр юритишни афзал кўради. Юқорида келтирилган Шарқ ва Ғарб Гегили деб ёзганимиз биров бизни чалқаўтириши табиий ҳол

аслида, асосий қаҳромонимизни кўпгина файласуфлар “Шарқ Гегили” дея эътироф этади. Файласуф фикрларини ижодий тахрирлаб ўз фикрламизни берар эканмиз ҳар бир давр мобайнида биз тарихий даврларнинг ўзига хос хусусиятлари била оламиз ва шу билан бирга айрим элиментларни сояга ўхшаб кўришимиз мумкин бошқалари эса, ҳаётнинг ёруғлиги тмон ҳаракатланиб, даврнинг умумий кўриниши ҳамда унинг асосий оҳангини белгилайди. Аммо буларнинг ҳаммасининг ортида фақат инсон ақлининг ривожини ётади ва шунинг учун ҳам Гҳош таъбири билан айтганда ақл ҳаётни ривожлантиради.

Файласуфнинг онгининг кучига шунчалик кўп ишончи пайдо бўлишига антик давр фалсафининг таъсири ва ўрни катта бўлиб Гҳош юнон фалсафаси билан яхшигина танишиб чиққанидан далолат беради. Лекин юқоридаги инсон онгини очиб берувчи бешта психик босқичлардан учтасини тушунтириш учун қадимги Ведалар фалсафасига мурожаат қилади. “Гҳош фалсафаси жамият ривожининг биринчи босқичини анъанавий рамзийлик сифатида тушунтиради. Юнонларда табиат худоларига қурбонликлар келтириш ва инсонларни бундай алдовларга ишонтириш савдогарчиликнинг ривожига сабаб бўлган”[4; 220].

Юқоридаги қадимий рамзийликнинг моҳияти нимада деб ўйлашимиз мумкин? Белгилар ҳар вақт ниманидир ифодалайди. Гҳош фалсафасига назар ташласак Ҳиндистондаги кастачиликни алоҳида тартибга солишга ҳаракат қилиш ва бу тизимни ривожлантириш жамиятнинг иқтисодий ўсишидан вужудга келмаган дея таъкидлайди. Ҳақиқатан ривжланган давлатларни иқсодий кўрсаткичларига эътибор қаратадиган бўлсак, ривожланиш ўзининг орқасидан истамаган ҳолатимизда жамиятда табақаланишни вужудга келтиради. Яъни давлатнинг иқтисодий ўсиши маълум бир инсонларни ҳаддан зиёд бой бўлишига ва маълум бирларни ўта қашшоқлашиб кетишига сабаб бўлади. Файласуф худди мана шу ҳолатни назарда тутиб ёзмокда, ҳинд жамиятининг касталашуви қадимдан инсонлар ўртасида диний тушунчалар ва аънаналар оқибатида юзага келганини алам билан ёзмокда.

Гҳош ўз фикрларини давом эттирар экан, ижтимоий табақаланиш бу динда илоҳий ҳақиқат яъни Худо ўзининг танасидан тўртта кастани чиқариб бизга тақдим этди ва бу фалсафага кўра “Худо инсоният жамиятига билим ва донолик, куч – қудрат, илоҳий уйғунлик ва ҳалол меҳнат тимсолини одамлар тимсолида тақдим этди. Худо брахманларни илмли ва ақлли қилиб яратди сабаби, брахманлар Худони билмларини одамларга ўргатади, қонун қоидаларни тузади ва жамиятда яратган қонун қоидалари билан одамлар орасида тартиб интизомнига риоя қилишини кўрсатиб беради”[5 - 65]. Қшатрийлар эса

брахманлар яратган қонун қоидаларга инсонларни буйсунишини таъминлайди бундан ташқари улар ҳокимият одамлари бўлиб брахманлар буйсунади. “Вайшийлар жамиятдаги ишлаб чиқариш ва етказиб бериш учун яратилган одамлар ҳисобланади ва охириги касталар бу шудралар ёки хизматкорлар, айрим адабиётларимизда куллар ёки ҳазар қилинганлар деб аталади лекин Гҳош таъкидлашича юқорида берилган таърифлар ҳато албаата бу ўзимнинг шахсий фикрим сабаби, Худо ҳар кастага таълуқли инсонларни ўз вазифаси ва хизмати бор бесаб уларни ўз – ўзидан яратмаган деб назарда тутди”[6; 872].

Гҳош нинг бу фикрларига қараганда кастачилик илоҳий неъмат ва уни Тангри инсонларга тухфа этган. Юқоридаги фикрларимизда ҳинд ҳукуматидаги ижтимоий табақаланиш ҳолатини биров қоралаганимиз яққол намоён бўлади лекин ҳозирда ёзилган файласуфимз фикрлари бунга қарши чиқиб қолгандек бўлмоқда ва у бу жараёни ёқлагани билиниб турибди. Аслида файласуф бу жараён диний таълимотлиги ва бу фалсафа инсонлар онги шуурига сингиб худди томирида оқиб турган қон сингари муҳим аҳамият касб этиши ва уни чиқариб ташлагудек бўлса ҳаёт тўхтаб қолгудек бўлиб қолганини эътироқ эътади. Лекин жамиятдаги кастачиликка Ганди, Тагор ҳамда ҳозирдаги ҳукумат сингари Гҳош ҳам қарши бўлганини асарларида кўп бора учратамиз.

Мутафаккир бундай таълимотни қадимги Ҳиндистон тарихидан бошлаб ўзгартишга киритилмасдан сақланиб келинганлиги, одамлар ўзларини Брахман танасининг бир қисми сифатида қараши ва бу билан фахрланиши яъни “Брахма худосининг бошидан Брахманлар, қўлларидан жангчилар, сонларидан вайшийлар, оёқларидан шудралар яратилганлиги улар учун ғурур ва ифтихор тўғдириб келган. Лекин жамиятнинг хатоси инсонлар тўғри йўналиш кўрсатмагани”[7; 163] дейди файласуф, шунинг учун ҳали ҳам бу кастачилик яъни ижтимоий табақаланиш одамларнинг орасида нифоқ солиб келмоқда. Гҳош фикрича бу жараённинг шу кунгача ўзгаришларсиз сақланиб қолиши консерватив тизимни пайдо қилган ва шу ўринда инсонлар ҳаётида биринчи ўринга чиқиб маънавий диний элементларни ҳам ўз ичига олган. Аммо бошқа жиҳатдан иқтисодий, сиёсий ва ахлоқий томонлардан одамлар ҳаётида ўзини – ўзи таъминлай олмагани сабабли буйсунувчи ва тасалли берувчи вазифасини бажаради. Айнан шу даврда қадр – қиммат, ор – номус ва ватанпарварлик каби ижтимоий ғоялар шаккланади. “Хусусан Брахманларда поклик, тақводорлик, маънавий қадрият ҳамда билимга ҳурмат идеаси, кшатрийларда жасорат, куч – қудрат, ҳулқ – атворнинг олийжаноб фазилати, вайшийларда одоблийлик, ҳушмуомилалик, ишбилармонлик, соғлом ишлаб чиқариш, ҳолол тижорат

ғоялари, шудраларда эса итоаткорлик, фидокорона меҳнат қилиш ҳамда буйсуниш туйғулари пайдо бўла бошлайди”[8; 265]. Аста секинлик билан бундай жонли психологик инсон келиб чиқиш ғояларини аъанавий қадириятларга яъни инсон ўзининг ижтимоий ролини шахсий эъстидотларга эмас балки оилавий урф одатлар ва диний маросимларга хос равишда бўшатиб беради. Файласуф бу фикрлари билан ҳинд жамиятидаги кастачиликнинг асл моҳияти ҳозирга қадар умуман бошқача талқин қилиниб ўз асл моҳияти батамом юқолиб кетганини тушунтириб ўтмоқда. “Юқорида ёзганимиздек ижтимоий табақаланиш ўруғ аймоқчилик ёки ажодларининг келиб чиқишига эмас балки ўз қўлидаги касб – ҳунар ва маҳоратига қараб барча касталар ўз ишининг моҳирлари сифатида қаралган, бора - бора “каста” сўзини “табақланиш” сўзига нотўғри қўлланиши инсонлар онгига батамом ўзга фикр тўғдира бошлаган” [9; 684] шу билан жамиятда инсонларнинг ўртасида айирмачилик юзага келганини айтиб ўтмоқда.

ХУЛОСА

Хулосаларимиз шуни кўрсатадики, Гҳош нинг фалсафий антропологиясида инсоннинг келиб чиқиши ва инсон онгининг қандай кучга эга эканлиги тасвирланади. Бунда мутафаккир ҳинд жамиятининг энг оғир нуқтаси бўлган табақалинишни умуман рад этадиган усуллардан фойдаланиб, одамлар онгига барча инсонлар бирдек ҳуқуққа ва бирдек насл – насабга тенглигини ҳамда Худонинг олдида бир хил мавқега еғалигини кўрсатиб ўтади. Бундай таълимотлар ҳинд файласуфларининг кўпгина қарашларида учрайди яъни табақаланишга қарши ғоялар, файласуф ҳам инсонлар ҳар қандай насл насабидан қатъий назар оллоҳ олдида ҳамда ҳаттоки жамиятда тенглигини исботлашга ҳаракат қилади. Лекин ҳануз ҳинд жамиятининг энг оғриқли нуқтаси бўлиб келаётган ва Ҳиндистонни ривожда тўсикқа айланиб қолган бу ҳолат ҳинд ҳукуматини ташвишга солиб келмоқда.

REFERENCES

1. Булгаков С.Н. свящ. Тихие думы. – М.; 1996. – С. 136
2. Chaudhuri H. Sri Aurobindo: the prophet of life divine. Calcutta.: 1951. - P 122
3. Валиев, Л.А. (2121) Ауробиндо Гҳош нинг ижтимоий – фалсафий қарашларида инсон ақли. Academic research in educational sciences. Scientific Journal. № 2. 808 - 815

4. Cooper J. The ancient teaching of Yoga and the spiritual evolution of man. L., 1979. - P 220
5. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера земли. – М.; 1990. – С. 65.
6. Валиев, Л.А. (2021) Ауробиндо Гхош фалсафасининг маърифатпарварлик ғоялари. *Oriental renaissance. Innovative educational, natural and social sciences journal*. №-4. Б 568-574
7. Бродов В .В. Интегральная веданта Ауробиндо Гхош а // Общественно – политическая и общественная жизнь в Индии. М.: 1962. С.163
8. Интегральная йога Шри Ауробиндо. М.: 1992. С.265
9. Valiyev, L.A. (2021) The philosophy of ancient religious teachings in Ghosh’s views. *International Scientific Journal*. November АҚШ. Volume: 103. P. 683-686 ISSN: 2308-4944 SOI: 1.1/TAS DOI: 10.15863/TAS.
10. Умаржонов, С. С. (2022). Онтологияда субстансия ва акциденцияга доир таълимотнинг Фахриддин розий томонидан ривожлантирилиши. *Academic Research in Educational Sciences*, 3(3), 961–968. <https://doi.org/10.24412/2181-1385-2022-3-961-968>
11. Saifnazarov, I., Xujayev, M. (2018) Axmad Zaki Validiy islamic culture. *Экономика и социум*, 2, 55-57.
12. Umarjonov, S.S. (2021). Ijtimoiy – gumanitar fanlarni o‘qitishda Fahriddin Roziyning ontologik qarashlarining o‘rni va ahamiyat. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(9), 1029-1038.
13. Saifnazarov, I., Muhtarov, A., Sulonov, T., Tolibov, A. (2020) Religious tolerance, unity of knowledge and faith issues highlighting in Imam Bukhari Hadiths. *International Journal of Advanced Science and Technology* 29 (5), pp. 1846-1853.
14. Umarjonov, S.S., Safarov, M.K. (2021). Fahriddin Roziyning “Latoif ul-g‘iyosiyot” qo‘lyozma asarida aql va e‘tiqod masalasining qo‘yilishi va uning diniy-falsafiy germenevtik tahlili. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(5), 1058-1068.
15. Safarov, M.K., Umarjonov, S.S. (2021). Abu Bakr ar-Roziy etikasida befoyda o‘y surish va ochko‘zlik muhokamasi. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(5), 1045-1049.
16. Safarov, M. (2021). Abu Bakr ar-Roziy etikasida insonning o‘z kamchiliklarini anglashi va uni bartaraf qilishi muhokamasi. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1 (9) 68-71.